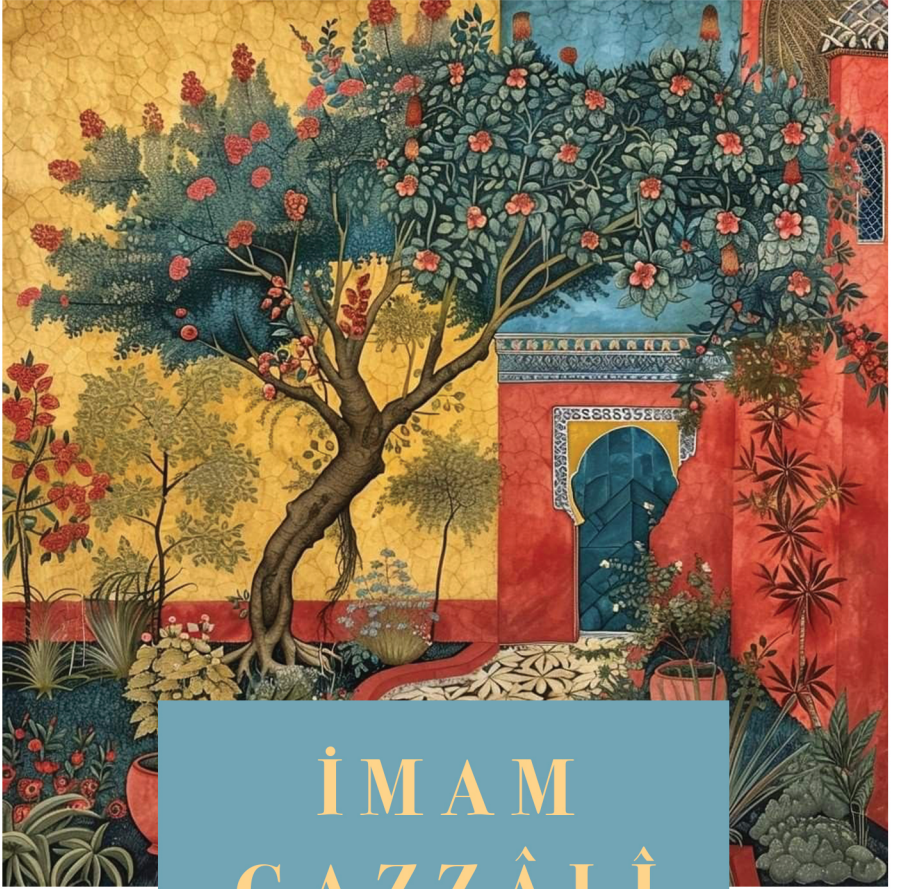

İMAM GAZZÂLÎ

GAFLETTEN UYANIŞ

Mütercim:
Salih Kadri Oğul

el-Münkız mine'd-dalâl

GAFLETTEN UYANIŞ
el-münkız mine'd-dalal

İmam Gazzâlî
Çeviri: Salih Kadri Oğul

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Her risâle ve kitaba O'nun hamdiyle başlanan Allah'a hamd olsun.

Salât ve (selâm) seçkin, peygamberlik ve risâlet sahibi olan Hz. Muhammed'e; dalâletten hidayete ermiş âline ve ashabına olsun.

Daha sonra derim ki:

Değerli kardeşim!

Benden; ilimlerin temel gayesini ve onların gizli hikmetlerini, mezheplerin doğurabileceği sakıncaları ve derinlikli meselelerini sana aktarmamı istedin. Ayrıca hakikati, fırkaların ihtilafı ve bu ihtilaftaki yöntem farklılıklarını birbirinden ayıklamaya çalışırken ne gibi zorluklar çektiğimi, taklid bataklığından sıyrılıp basîretin (taklidi aşan bilinçli düşünmenin/hakikati aramanın) zirvesine doğru nasıl cesaretle yöneldiğimi, öncelikle kelâm ilmiyle ne kazandığımı ve ardından, hakikati yalnızca bir imama körü körüne bağlılıkta sınırlandıran “ta’lîm ehli”nin⁴ yollarından ne gibi rahatsızlıklar duyduğumu,

4 Gazzâlî'nin yaşadığı Hicrî 5. yüzyılda hâkim olan başlıca fikrî akımlar şunlardır: **1. Kelâmcılar:** aklî delillere ve nazarî düşünceye dayalı bir yöntemle hakikate ulaşmaya çalışanlar. **2. Bâtınîler (Ta'lim Ehli):** Bilgiyi yalnızca masum bir

üçüncü olarak felsefî yöntemleri nasıl değersiz bulduğumu; son olarak da tasavvuf yoluna nasıl yöneldiğimi ve bu süreçte karşılaştığım halleri, insanların görüşleri arasında hakikatin özünü ararken hangi hakikatlere ulaştığımı, ilim talebesinin çokluğuna rağmen Bağdat'ta ilmi yaymaktan/tedrisatla meşgul olmaktan beni neyin/nelerin alıkoyduğunu ve uzun bir aradan sonra Nişabur'a dönüşümün sebebini bir bir anlatacağım.

Senin isteğini, bu samimi arzunu gördükten sonra (memnuniyetle) kabul ettim.

Allah'a dayanarak, O'na tevekkül ederek, O'ndan başarı dileyip yalnızca O'na sığınarak dedim ki:

Biliniz ki -Allah Teâlâ (cc) sizi en güzel şekilde doğru yola iletsin ve hakkın rehberliğini size kolaylaştırsın- insanların dinler ve inançlar konusunda farklı görüşlerle sapması, ardından ümmetin çeşitli fırkalara ve mezheplere bölünerek yol ayrılıklarına düşmesi, derin bir deniz gibidir; çoğu bu denizde boğulmuş, ancak az bir kısmı selametle kurtulabilmiştir. Her fırka, kurtuluşa eren tarafın kendisi olduğunu iddia etmektedir. Nitekim

imamdan alınabileceğini savunanlar; genellikle İsmâîlî-Şîî çizgide yer alırlar.

3.Felsefeciler: Mantık ve burhan (kesin delil) yoluyla bilgiye ulaşılabilceğini ileri sürenler. **4. Süfîler:** Hakk'a yakınlık ve keşf-müşâhede yoluyla doğrudan marifete ulaşılabilceğini savunanlar. Gazzâlî, bu eserinde söz konusu dört ekolü derinlemesine incelemiş, temel dayanaklarını, yöntemlerini ve yaklaşımlarını dikkatle değerlendirmiştir.

Bu bağlamda "ta'lim ehli" ifadesiyle kastedilen grup, bâtinî fırkalar olup, bilgiyi ancak masum bir imamın öğretisiyle elde edilebileceğini savunurlar. Gazzâlî bu yaklaşımı eleştirirken, hem geleneksel taklide dayalı ilim anlayışını hem de bâtinîliğin kapalı otorite sistemini sorgular. "Ta'lim ehli" ifadesi, hem bâtinî düşüncüyü temsil eden özel bir gruba, hem de genel olarak bilgiyi kendi aklı ve içtihadî çabasıyla değil, otoriteye mutlak bağlılık yoluyla elde etmeye çalışan zihniyete işaret eder. [çn]

Kur’ân’da da bu durum şöyle haber verilir: “Ne var ki insanlar kendi aralarındaki işlerini parça parça böldüler. Her gurup kendilerinde bulunan (fikir ve davranış) ile sevinip böbürlenmektedirler.”⁵

Bu, Peygamber Efendimiz’in (sas) önceden haber verdiği bir hakikattir.

Doğru sözlü ve güvenilir bir Peygamber olarak şöyle buyurmuştur:

“Ümmetim yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır; bunlardan sadece biri kurtuluşa erecektir.”⁶ Nitekim haber verdiği bu durum gerçekleşmiştir.

Gençliğimin baharında, ergenlik çağına adım attığımdan itibaren, yirmi yaşına varmadan önceki dönemden bu zamana kadar -ki yaşıma elliyi aşmış bulunuyor- bu derin denizin dalgalarına cesurca daldım; Korkak ve çekingen bir ruhla değil cesur ve kararlı birinin dalışıyla girdim. Her karanlık meseleyi derinlemesine araştırdım; her müşkülün üzerine cesaretle gittim, her çıkmazın içine korkusuzca atıldım. Her bir fırkanın inancını inceden inceye araştırdım, her bir grubun mezhebinin iç yüzünü keşfetmeye çalıştım. Hakkı söyleyenle bâtıla düşeni, sünnete bağlı olanla bid’at ehlini ayırt etmek istedim.

5 Mü’minûn, 23/53.

6 Avf bin Mâlik (ra) şöyle anlatıyor: Resûlullah (sas) buyurdu ki: “Yahudiler yetmiş bir fırkaya ayrıldılar, bunlardan bir tanesi cennettir, yetmiş cehennemdedir. Hristiyanlar yetmiş iki fırkaya ayrıldılar, yetmiş biri cehennemdedir, biri cennettir. Muhammed’in canı kudret elinde olan Allah’a yemin ederim ki, benim ümmetim de yetmiş üç fırkaya ayrılacak, bunlardan biri cennettir, yetmiş ikisi cehennemdedir.” Bunun üzerine, “Ey Allah’ın Resûlü! O (kurtulacak) fırka kimdir?” diye soruldu. Resûlullah (sas) şöyle buyurdu: “Cemaat...”
Ebû Dâvûd, “fiten”, 3992.

Ne bir Bâtınî'yi geride bırakırdım ki bâtınîliğinin iç yüzüne vakıf olmayı arzu etmeyeyim, ne bir Zâhirî'ye rastlardım ki zâhir anlayışının nihai neticesini bilmek istemeyeyim, ne de bir filozof görürdüm ki felsefesinin mahiyetine nüfuz etmeyi hedeflemeyeyim. Ne bir Kelâmcıya rastlardım ki sözünün ve cedelinin nihai maksadını öğrenmeye gayret etmeyeyim, ne bir sûfîye uğrardım ki iç dünyasındaki safiyetin sırrına ulaşmaya istekli olmayayım ne de bir zahid, ibadete düşkün kimseyle karşılaşırđım ki onun ibadetinin sonunda ne ortaya çıktığını (manevi bir derinlik mi, kuru bir alışkanlık mı) gözlemlemeye ve anlamaya çalışmayayım. (Hatta) ne bir zındık ve ilhâda sapmış kimseyle karşılaşırđım ki onun bu sapkınlığına cesaret veren sebepleri dikkatle araştırıp anlamaya çalışmayayım.

Gerçeklerin hakikatine ulaşma arzusu, hayatımın başından, gençliğimin ilk demlerinden itibaren benim değişmeyen meşguliyetim ve benimsediğim yol olmuştu. Bu, kendi seçimimle ya da çabamla değil; Allah Teâlâ (cc)'nın yaratılışıma yerleştirdiğı bir içgüdü ve fitrat olarak vardı. Öyle ki daha gençlik çağımın başlarındaiken körü körüne taklidi bıraktım, tevarüs yoluyla edindiğim inançlar zihnimde sorgulanır hâle geldi.

Zira gördüm ki:

Hristiyan çocuklar Hristiyanlık üzere, Yahudi çocuklar Yahudilik üzere, Müslüman çocuklar da İslâm üzere büyütölür. Bu durumu düşününce Allah Rasûlü'nün (sas) şu hadisi aklıma geldi: "Her doğan çocuk fitrat üzere

doğar; sonra anne babası onu Yahudi, Hristiyan veya Mecûsî yapar.”⁷

İç dünyamda, insanın yaratılıştan sahip olduğu fıtratın hakikatini ve anne-baba ile hocaların telkinleriyle sonradan edinilen inanç kalıplarının mahiyetini sorgulayan bir uyanış başladı. Bu taklidî inançlar arasındaki farkları ve temelde birer telkinden ibaret olan bu anlayışların hangisinin hak, hangisinin bâtlı olduğunu ayırt etmek ise türlü ihtilaflarla doluydu.

Bunun üzerine kendi kendime dedim ki: “Benim aradığım şey, eşyanın hakikatini bilmektir. O hâlde ilk önce bilginin hakikati nedir, onu anlamam gerekir!”

Ve anladım ki:

Kesin bilgi (ilim), kişinin zihninde öyle bir açıklık ve kesinlikle yer eder ki; artık kalpte ona dair en küçük bir şüphe kalmaz, hata ve kuruntuya yer olmaz; aksini düşünmek bile mümkün olmaz. Gerçekten emin olunan bilgi, o derece sağlam olmalı ki biri çıkıp onun aksini iddia edip sopayı yılanı dönüştürse, taşı altına çevirse bile onun bu gösterisi sende en küçük bir şüphe meydana getirmemelidir.

Meselâ:

On sayısının üçten büyük olduğunu biliyorum.

Biri çıkıp dese ki:

7 Hadisin tamamı bu şekildedir: “Her çocuk, fıtrat üzere (yani yaratılıştaki saf hâliyle) doğar. Ancak anne ve babası onu Yahudileştirir, Hristiyanlaştırır ya da Mecusileştirir. Bu, tıpkı bir hayvanın kusursuz olarak doğması gibidir; hiç doğuştan kulakları kesik bir hayvan gördün mü?” Bkz. Buhâri, Cenâiz, 91, (hadis no: 1319) [çn]

“Hayır, üç daha büyüktür! Bak, bu sopayı yılan yapıyorum!”

Bu arada gerçekten de onu yılan yaparsa o zaman sadece onun bu işteki garip gücüne hayret ederim, ama bu sebeple “acaba üç mü daha büyük?” diye bir şüpheyeye kapılmam. İşte o zaman anladım ki: Eğer bir bilgi bu derecede sağlam ve sarsılmaz değilse ve içinde şüphe ya da hata ihtimali varsa o bilgiye güvenilemez ve güvenilemeyen bilgi, kesin bilgi (ilim) değildir.